

закінчитися, також із невизначеності щодо мови, релігії, культури — чи є ми, чи немає нас? Можливо, трішечки змінилася кількість спроб змінити ментально, культурно Росію з українського боку. Хоча, звичайно, в сучасній російській культурі є достатньо людей, котрі туди вносять певну лепту, хоча це не має такого масштабного виміру, як було після Переяславської угоди.

"...МИ НЕ ВМІЄМО УТРИМАТИ ДЕРЖАВУ"

Євген ГРИЦЯК, лідер Норильського повстання 1953 року:

— Шевельов дуже правильно колись написав, що українська мова тільки тоді відродиться, коли стане престижною. Вона повинна бути державною і цікавою для всіх. За милозвучність її ніхто вивчати не буде. Я з ним повністю погоджуюся. Статтю "Москва, Маросейка" читав.

Москва для нас завжди була ворогом. Розкажу вам на прикладах. Приїжджаю я в мордовську тюрму Розайва. Застаю в камері одного чоловіка, він відрекомендувався — донецький інженер Орлов, отримав сім років за участь у якійсь російській підпільній демократичній партії. Це ще за радянських часів. Потім відрекомендувався я. Кажу, що дали двадцять п'ять років, що повторно заарештований, що був у Норильську. Так він мені каже: "О, батюшки! Как же это мы с вами раньше не познакомились? Как бы вы нам пригодились, у вас такой опыт, да вы бы ничего не делали, только сидели и подсказывали, что делать, а вас охраняли бы двадцать пять молодцев". Він так захопився мною! А потім каже: "А зараз я вам розкажу про свої плани, яка програма тощо". Взяв аркуш паперу, олівець, написав зверху — "Бог" і обвів у кружечок. Це означало, що Бога поки що чіпати не будемо. Він малював різні квадратики, лінії, одним словом, намалював цілу схему. При цьому все розказує, коментує. Я дивлюсь, а України там немає. Запитую його: "Яке ви місце відводите Україні?". Він каже: "Вы что, с ума сошли? Вы понимаете, что значит Россия без Украины? Это уже не Россия". Тоді я йому відповів: "Кепські ваші справи. Ми так не думаємо". Більше з ним ми не говорили. Ніч переночували, а зранку він пішов, навіть не попрощавшись зі мною. Так от вони налаштовані проти України. Причому він вважав себе російським демократом.

Мав я і інші розмови з цього приводу. Пам'ятаю, як одного разу, сидячи на нарах, один із росіян розповідав мені, що немає жодної різниці між Україною та Росією. Я з ним, звісно, не погоджувався... Це тривало довго. Нарешті його викликали на етап, і він, уже стоячи біля дверей, повернувся до мене і, киваючи пальцем, сказав: "Ви подумайте над цим". Мені, чесно кажучи, хотілося кинути в нього черевика, але двері вже зачинилися за ним.

Ще один випадок був у Володимирській тюрмі. Також мав розмову одразу з двома москалями. Вони мене довго заїдали за наш націоналізм, казали, що це ви — західняки — хочете незалежної України, а вся східна частина хоче бути з Росією. А далі кажуть мені, що ми проведемо плебісцит в Україні — й... А я їм у відповідь: "Та ви в себе проводьте плебісцит, розберіться зі своїми проблемами, ми самі проведемо плебісцит". Ми так на цьому ґрунті заїлися, що я мусив відійти від них та й взагалі попроситися в іншу камеру.

Що стосується українського провінціалізму. Я б тут сказав, що нам здебільшого присутній комплекс "моя хата скраю". Навіть ОУН, яка була високопатріотичною організацією, якось не вписувалася в міжнародну політику, ми "вари-

лися" тільки у своєму соку. Наша загальнонаціональна хвороба — ми не вміємо утримати державу. Поляки після двохсот років залежності відродили свою державу. А ми — навіть тепер, коли маємо незалежність, ніяк не можемо відродити державність. Закони не працюють, громадянину нема на що спертися, жодного державного захисту. Ми не маємо чіткої політики — як-то кажуть: "Одни пішли до ліса, други до біса". Не знаємо, хто ми та що ми.

Комплекс кочубеївщини. Взяти, наприклад, Семена Паляя, який пішов воювати за Петра Першого проти України, проти Мазепи. Ми не тільки не підтримуємо своїх вождів, а й часто здаємо їх, щоб врятувати свою шкуру. Приклад. Колись на фронті я зустрівся з одним українським сержантом, старшим за мене, — родом з Алмати. Він дуже добре знав українську мову, наші погляди збігалися. Ми розуміли, що Москва — наш ворог, і ми воюємо за нього, інші українці — з того боку, воюють за німців. Як відомо з історії, Австрія і Росія воюють, а українці гинуть. Я запитую цього сержанта: "Чому це так? Чому ми воюємо за наших ворогів?". — "Ти не знаєш? Тоді слухай", — каже він. Розповів мені анекдот: "Іде Перша світова війна. Солдатів усіх армій напучують, щоб ніхто не боявся смерті, а якщо хтось і загине на фронті, то, не маючи жодних перешкод, одразу потрапить на небо. І от, загинули — англієць, німець і українець. Опинилися вони перед брамою в рай - постукали. Вийшов святий Петро: "Що за люди? Що вам потрібно?". Вони кажуть: "Ми загинули на фронті, нам сказали, що ми можемо потрапити в рай". Святий Петро каже: "Так, є таке положення, але ми приймаємо не всіх, а лише тих, хто знає, за що загинув". І питає англієць: "Ти за що загинув?". Той каже: "За імперію". "Добре, приймаємо", — відповідає святий Петро. "А ти за що загинув?" — питає німець. Той каже: "За дисципліну". — "Гаразд, проходи", — пропускає його святий Петро. А далі питає українець: "А ти за що загинув?". Українець почував потилицю й каже: "Та я знаю... казали, що землю даватимуть, ще щось". Святий Петро відповідає: "Ну якщо ти не знаєш, за що воював, тоді ми таких не приймаємо".

Нам потрібно буде ще багато часу, щоб позбутися всіх цих комплексів. Жириновський колись казав, що в Росії за рік скоюється 80 тисяч убивств. Вони постійно б'ються між собою, але коли постає питання - "За Росією!", вони — як один. А ми — ні, ми не знаємо, чого ми хочемо.

"А ЩО МИ, ВЛАСНЕ, РОБИМО ДЛЯ СВОЄЇ КРАЇНИ?"

**Олександр МУЗИЧКО,
кандидат історичних наук, доцент:**

— Безумовно, три складники, про які писав Юрій Шевельов, і досі панують в Україні. Феномен часто згадуваного малоросійства українці можуть подолати лише шляхом нарощування власної гідності. У цьому питанні в жодному разі не можна відкидати націоналістичні позиції й Дмитра Донцова, й Миколи Міхновського. Трагедія Юрія Шевельова полягає в тому, що він багато критикував "вісниківців", які зробили надважливі внесок у подолання цього малоросійства. Сьогодні в українському істеблішменті досі існують подібні суперечки — деякі представники еліти визнають малоросійство, провінціалізм, але вважають, що націоналістичні традиції тут не допоможуть. Я не згоден з підходом Ярослава Грицака і Тараса Возняка, які піддають гострій критиці українські партії націоналістичного спрямування і наголошують на цілковитій толерантності. Але ситуація в Україні набагато

складніша. Як казав Юрій Ілленко, ми живемо в інформаційному просторі, який можна назвати блокадою.

Потрібно зрозуміти, що не так важлива сама фіксація комплексу малоросійства, він очевидний, як шляхи його подолання. Зрозуміло, що без інформаційного розблокування терапевтичних цілей досягти буде важко. Коли телебачення, радіоэфір і преса захоплені українофобами, то позитивні перспективи розвитку України просто неможливі.

Комплекс малоросійства і кочубейщини між собою тісно пов'язані. Тут, як на мене, йде мова про певну конкуренцію між елітами, яка справді часто супроводжується зрадою інтересів. Відомо, що Кочубей спочатку був у складі старшини, наближеної до гетьмана Мазепи. Пізніше він справді перейшов на бік ворога. Однак це було зумовлено не так інтелектуальним протистоянням з Мазепою, як особистими причинами, і подібні речі яскраво характеризують українську еліту, представники якої не можуть подолати особисті образи заради національних інтересів. Виходить так, що людина, образно кажучи, звертається до царя-батюшки, піклуючись лише про власні інтереси. Юрій Шевельов досить влучно окреслив це явище словом "кочубейщина". Тобто, якщо малоросійство стосується усього народу, то кочубейщина — це щось елітарне, в негативному сенсі.

Розглядаючи активність чи пасивність українського народу в історичному поступі, я намагаюсь відмовитися від зовнішніх причин. Москва, може, й ворог, але якщо ми самі за 20 років не спромоглися вибудувати україноцентричну історію, то чому, власне, Москва за нас має це робити? Багато хто ображений на Москву, але ж у неї є свої інтереси, Росія має свій шлях, хоч яким би він був. Ми справді можемо охарактеризувати його як імперсько-месіанський, але це, по суті, виправдано. Росія — величезна країна, й її керівництву потрібно якось утримувати під одним гаслом багато різних за своїм етнічним складом територій. Тому я б не займався демонізацією її образу щодо України.

Питання полягає в тому, а що ми, власне, робимо для своєї країни? Я не звинувачуватиму пересічних громадян, оскільки серед самої еліти немає розуміння того, що не можна, приміром, називати події Другої світової війни "Великою Вітчизняною війною". У жодній іншій країні світу не фігурує така назва, проте для французів чи поляків ця війна теж була вітчизняною. У середовищі еліти, істориків досі панує атмосфера "кочубейщини", коли окремі особистості до виборів президента проголошують одні ідеї, а після оголошення результатів займають зовсім інші позиції. У цьому питанні серед російських політиків та істориків існує певний консенсус, у них є уявлення про те, де Росія починається та де вона закінчується.

Наші ж історики чомусь бояться сказати про те, що в Київській Русі жили предки українців, бояться назвати Голодомор геноцидом українського народу, при тому, що сам засновник терміна "геноцид" — Рафал Лемкін — погоджувався з цим. Окрім того, ми постійно діємо, оглядаючись на Москву. Ця традиція якраз тягнеться з часів Кочубея, коли українська еліта зверталася до царя з проханням прийняти її під руку государеву. Росія в цих питаннях займається виключно поглибленням такої традиції. В Україні ж більшість міст півдня відмовляються шукати свої витоки, вважають, що походять від Катерини II, тобто з кінця XVIII століття.

Часто можна почути думку, що історик не повинен бути патріотом, але внаслідок такого погляду в суспільстві утворюється вакуум. Коли авторитетний історик чи політик говорить про те, що патріотизм і націоналізм — це погано, народ перестає розуміти, звідки ж він, врешті, походить. Грубо кажучи, якщо патріотом бути не модно, суспільство шукає інший вихід, йому вчасно підкладають під руку російський націоналізм. Дуже влучно пише Оксана Пахльовська про

те, що на інтелектуальному рівні народ прагне конкретних героїв, конкретних уявлень.

Звісно, в Україні існує не лише проблема ставлення до Росії. Окремо слід відзначити ідеалізацію західної цивілізації. Не можна робити примітивне протиставлення на кшталт: Росія — це темрява, Європа — це світло. Завжди потрібно думати про те місце, яке ми зможемо зайняти в Європі; про те, що її керівництво — це досить прагматичні люди, які не прийматимуть Україну у свій культурний світ з широкими обіймами. Європа пропонує сценарії, відповідно до яких Україні теж доведеться відмовитися від деяких національних інтересів.

Підкреслюю — не можна зводити все до Москви як страшного ворога українського народу, це недостатньо відображає складність тієї ситуації, яку сьогодні маємо.

"УКРАЇНСЬКЕ "ВІКНО" ВРЕШТІ-РЕШТ ЗАПРАЦЮЄ"

Мирослав Маринович, віце-ректор Українського
Католицького Університету, Львів:

— Мене, по-перше, вразив високий професіоналізм автора цієї статті. Шевельов не просто викладає якісь тези — він імпровізує, як піаніст високої кваліфікації, який вільно гуляє по клавіатурі. Отож читати його статтю — справжня втіха, бо це імпровізація, але талановита, науково обґрунтована. Друге враження. У статті Шевельова дуже чітко проглядається візія, з якою я вперше ознайомився у російського історика Ключевського, а саме: про те, що були хвилі цивілізаційного впливу України на Росію, що малоросійська теза про те, що саме російська культура домінує, а українська — це щось таке вторинне, йде від комплексів, а не від історичної правди. Ключевський говорив про три хвили просвітництва, яке йшло з Києва, з України на Росію. При цьому дуже чітко, виразно з цієї статті видно, що спочатку існувало суто українське цивілізаційне вікно в Європу, через яке Україна досить довго вела активне спілкування з Європою. Тож українське бароко було б немислимим без цього цивілізаційного вікна. І дуже чітко з цієї статті видно, як Петро, а потім Катерина остаточно, нагло захопили це українське вікно, а прорубали вікно в Європу через Санкт-Петербург. Відтак циркуляція нових ідей з усіма можливими наслідками вже йшла не через Київ, а через Санкт-Петербург.

Сьогодні ми маємо ситуацію, коли працюють обидва вікна і йде величезне змагання між російською та українською культурами за те, як ітимуть ці потоки. Сьогодні Росія робить все у своєму стилі, тобто тяглість суто російських прийомів триває. Ідея "Русского мира" — це є, власне, ідея забезпечити циркуляцію російського вікна в Європу й отримання Україною цивілізаційних благ, уже перероблених російською свідомістю. Наслідок цієї боротьби сьогодні важко окреслити з науковою достовірністю. Я, звичайно ж, переконаний у тому, що українське вікно врешті-решт запрацює. Поки що ж воно працює не так, як слід. І досі з Європою в нас більше контактів у тому плані, що ми отримуємо, радше, відходи європейської цивілізації. А сама українська культура перебуває в дуже закомплексованому стані. Але я переконаний, що в майбутньому українське вікно запрацює! Хоч сьогодні, повторюю, ми опинилися у стані невизначеності, коли й українська, і російська культура мають перемоги, але мають і поразки.